

SAĞLIK SEKTÖRÜ ÇALIŞANLARININ PANDEMİ SÜRECİNDEKİ ÇALIŞMA YÜKÜMLÜLÜKLERİNİN İŞ AHLAKI KAPSAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

Ayşe Gözde İYİCİL*

Öz

Dünya Sağlık Örgütü tarafından pandemi ilan edilmesi ile birlikte sağlık çalışanlarına karşı artan ihtiyaç ve diğer taraftan böylesine kolay bulaşan bir virüsün söz konusu olması, sağlık çalışanlarını önceliklerini belirlemeye zorlamıştır. Sağlık çalışanlarının görevleri gereği hastalara karşı yerine getirmeleri gereken sorumluluklarının olmasının yanı sıra kendilerine, ailelerine ve çevrelerine karşı da sorumlu oldukları bir gerçektir. Buradan hareketle, derleme yöntemi ile yürütülen çalışmada sağlık sektörü çalışanlarının işe karşı bağlayıcı yükümlülüklerinin ahlak teorileri açısından değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Türkiye’deki yazında pandemi ve meslek etiği ile ilişkili daha önce yapılmış bir çalışmaya rastlanmadığı, çalışma sorularının ahlak teorileri açısından daha önce incelenmediği gözlemlenmiştir. Çalışmada; teleolojik teorilerden faydacılık görüşüne göre sağlık çalışanlarının pandemi sürecinde işe devam etmeleri aslolan iken etik egoizm görüşüne göre çalışanların benmerkezli yaklaşımla işten ayrılmalarının ahlaki olarak kabul edilebileceği sonucuna ulaşılmıştır. Deontolojik teorilere göre ise görev yükümlülüğü önem arz ettiğinden söz konusu süreçte ahlaki olan davranışın işe devam etmek olduğu yargısına varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İş ahlakı, Meslek Ahlakı, Ahlak Teorileri, Pandemi, Covid-19

* Dr. Öğr. Üyesi. Ufuk Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, gozde.iyicil@ufuk.edu.tr

EVALUATING HEALTH CARE WORKERS' WORK OBLIGATIONS DURING A PANDEMIC PERIOD IN TERMS OF BUSINESS ETHICS

Abstract

Announced by the World Health Organization, people have faced a new disease called Coronavirus (Covid-19). Due to rising need for healthcare workers and easy contamination of this virus, healthcare professionals (HCP) have been forced to set their priorities. It is a fact that HCPs have responsibilities to their patients as well as to their families, friends, and colleagues. From this point of view, it was aimed to find out the binding obligations of HCPs in terms of moral theories. It is seen that there is no study about pandemic and work ethics in Turkish literature. According to utilitarianism view, it has been concluded that keeping work during the pandemic is essential, whereas according to self-centered approach that is ethical egoism view, leaving job can be accepted as moral. According to deontological theories, as duty obligation is important, it was concluded that the ethical behavior is to continue working.

Keywords: *Business Ethics, Work Ethics, Ethical Theories, Pandemic, Covid-19*

1. GİRİŞ

Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) tarafından 11 Mart 2020 tarihinde pandemi ilan edilmesi ile birlikte bilinmeyen bir sürece girilmiş, bu durum daha başlangıç aşamasında olmasına rağmen sonuçlarının tüm dünyada ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarda derin etkileri olduğu gözlemlenmiştir.

Pandemi ilan edilmesinden tam bir ay sonra Türkiye’de yedi bin dört yüz yirmi sekiz sağlık çalışanına Covid-19 tanısı konmuştur (Türk Tabipleri Birliği, 2020). Uluslararası Hemşireler Konseyi (ICN) pandemi ilanından üç ay sonra yaptığı açıklamada dünya genelinde en az iki yüz otuz bin sağlık çalışanın yeni tip korona virüse yakalandığı, altı yüzden fazla hemşirenin de virüs nedeniyle hayatını kaybettiğini kayıtlara geçirmiştir (Anadolu Ajansı, 2020). Bu doğrultuda görülmektedir ki hemşireler, doktorlar, teknisyenler ve diğer profesyonel sağlık çalışanları, Covid-19 pandemisi sebebiyle yüksek risk altında çalışmaktadır. Şüphe yok ki sağlık çalışanlarının büyük çoğunluğu ciddi risk altında olmasına rağmen çalışmalarını sürdürmektedir.

Yaşanan söz konusu kriz ile birlikte, sağlık çalışanlarına karşı artan muhtaciyet ve ötesinde böylesine kolay bulaşan bir virüsün söz konusu olması sağlık çalışanlarını önceliklerini belirlemeye zorlamıştır. Covid-19 hastalarına müdahale eden sağlık çalışanlarının hem kendileri hem de aileleri adına durumdan endişe duymaları oldukça olağandır. Sağlık çalışanlarının görevleri gereği hastalara karşı yerine getirmeleri gereken sorumluluklarının olmasının yanı sıra kendilerine, ailelerine ve çevrelerine karşı da sorumlu oldukları bir gerçektir. Buradan hareketle çalışmanın araştırma soruları şu şekilde oluşturulmuştur. Sağlık sektörü çalışanlarının pandemi süresince işe karşı bağlayıcı yükümlülükleri var mıdır? Eğer varsa, bu yükümlülük, kendisi, ailesi, iş arkadaşları gibi sorumlu olduğu diğer kişilere karşı olan yükümlülüklerinden üstün müdür? Bu sorular ahlak teorileri ile nasıl desteklenmektedir?

Literatürde Pandemi Ahlakı

Üzerinde uzlaşmış bir tanımı olmamasına rağmen aynı anda geniş kapsamlı, yüksek yayılma hızına sahip, toplumsal bağışıklığın minimumda ve bulaşıcılığın yüksek olduğu durumları içeren kavram, pandemi olarak tanımlanmaktadır (Morens, Folkers, Fauci, 2009). Tüm bu durumları içermesinin yanı sıra sonuçlarını öngörmenin zor olması, aşına olunmayan kişisel özgürlüklerin ihlaline neden olması, büyük finansal kayıplara sebep olması gibi farklı durumların da dahil olduğu Covid-19, pandemi olarak kabul edilmekte ve bu konuda sağlık çalışanlarına önemli bir rol düşmektedir (Pfefferbaum, North, 2020: 510).

Aynı zamanda büyük çaplı davranış değişikliğine sebep olması nedeniyle Covid-19 pandemisi küresel bir kriz olarak geçmektedir (United Nations Development Programme, 2020). Rutin hayata yansıyan bu önemli gelişme, sağlık sistemini daha karmaşık hale getirmiş ve rutin uygulamaların ötesinde, etik*, klinik uygulamalarda artan oranda ihtiyaç duyulan bir unsur haline gelmiştir.

Klinik uygulamaların yanı sıra salgın hastalık zamanlarında sektör çalışanlarının işe devam etme kararı da iş ahlakı kapsamında değerlendirilmektedir. Örneğin, pandemi döneminin henüz başında işten ayrılmak isteyen sağlık çalışanlarına kamuoyunda tepki gösterildiği gözlemlenmiştir. Bu tepkilerin ötesinde Sağlık

* Literatürde etik ile ahlak kelimelerinin farklı anlamlarda karşılık bulduğu görülmektedir. Esasen, ahlak ve etik kavramları referans veya kısıt oluşturan dünya kültürünün bir parçası olarak tanımlanabilir (Meyer ve Jepperson, 2000). Bu çerçevede ahlak, toplumun özelliklerini belirleyen normlar, davranış modelleri, değerleri ve standartlar olarak tanımlanmaktadır (Besio, Pronzini, 2014). Etik ise kendi içerisinde birçok alanı bulunan bu standartların felsefe dahilinde geniş araştırması, etüdü olarak bilinmektedir (Zimmerman, Vitelli, Hollowell-Zimmer, 2003). Geleneksel tanıma göre ahlak, bir kişinin iyi ve kötü, doğru ya da yanlış hakkındaki fikirleri iken etik, teorik olarak ahlak üzerine yapılan muhakemeyi, düşünceyi ifade etmektedir. Bu iki kavram çoğu zaman örtüşse de çalışma boyunca bu temel ayırım gözetilerek söz konusu iki kavram bu doğrultuda kullanılacaktır.

Bakanlığı tarafından Covid-19 salgınına yönelik tedbirler kapsamında 27 Mart 2020 tarihinde yayımlanmış olan genelge ile “*Pandemi dönemi dahilinde, söz konusu kararın çıkmasını takiben üç ay süresince, tüm sektörlerdeki bütün sağlık kurum ve kuruluşlarında görevi olup çalışan bütün sağlık personelinin kapsayarak bir sonraki duyuruya kadar söz konusu yerlerdeki tüm sağlık çalışanlarının görevlerinden ayrılmasına izin verilmeyeceği karara bağlanmıştır*” şeklinde bir irade beyanında bulunulmuştur (Ankara Tabip Odası, 2020). Benzer şekilde daha önce tecrübe edinilen SARS salgınında, ABD’de bazı eyaletlerde acil durumda halk sağlığı yetkilileri tarafından verilen emirlere itaatsizlikten sağlık çalışanları için lisans iptali, para cezası, hapis cezası uygulamalarında bulunulduğu bilinmektedir (Coleman, Reis, 2008: 1471). Kısaca, sağlık çalışanları için pandemi döneminde çalışma yükümlülüğü büyük bir kaygı oluşturmaktadır (Bevan, 2003: 979).

Farklı ülkelerdeki uygulamalara yer vererek örnekleri çoğaltmak mümkündür. Birleşik Krallık Hemşirelik ve Medikal Konseyi; hemşireler, hukuki olarak profesyonel bakım yapmakla yükümlüdür ve eğer kişi, yeterince bakım görmediği veya ihmal edildiği için zarar görmüşse mahkeme, bir hemşireyi kusurlu bulabilir, demektedir (United Kingdom Nursing and Midwifery Council, 2008). Öte yandan, profesyonel rehber niteliğinde etik analizler yapan Simonds ve Sokol (2009) ise, hekimlerin bakım yükümlülüğünün sınırsız olmadığını, bu sınırın; hekim uzmanlığı (göz doktoru ile enfeksiyon hastalıkları uzmanının karşılaştığı risklerin farklı olması), hekimin yüklendiği risk, hastaya yapılan tedavinin olası faydası, hekimin çoklu rollerinden kaynaklı (anne baba, eş, bakıcı) diğer ahlaki yükümlülüklerin güçlülüğü gibi çeşitli faktörler tarafından belirlendiğini savunmaktadır (Mounier, Jas, Coker, 2007: 923).

Malm vd. (2008), triaj (hasta önceliği belirleme) ve kaynak dağıtımı konularında pandemi dönemi insan kaynakları üzerine çalışmış, içinde bulunulan durum ne

kadar tehlikeli ve vahim olursa olsun sağlık çalışanlarının hastaya karşı mutlak bir şekilde bakım yükümlülüğü olduğunu, gönüllü olarak görevi kabul ettiğine dair sözleşmeye dayalı bir razı oluş olduğunu, bu sorumluluğu karşılığında bir şekilde ödüllendirilmesi gerektiğini ileri sürmektedir.

Martin, S.D. (2011), pandemi sürecinde hemşirelerin çalışma istekleri ve yeteneklerini etkileyen faktörleri incelemiştir. Söz konusu katılımcıların yüzde doksanın bu süreçte çalışacağını belirtmesinin ötesinde çalışma isteklerini etkileyen birçok neden olduğunu ortaya çıkarmıştır. Buna göre, hemşirelerin kendilerine sağlanan kişisel koruma ekipmanları azaldıkça bu isteklerinin düştüğü, salgına ait aşı veya antiviral ilaç tedavisi olmadığı zaman ailelerini veya kendilerini risk altında gördüğü, bu durumun da yine çalışma isteklerini etkilediği sonucuna ulaşmıştır.

Ruderman vd. (2006) SARS salgını süresince sağlık çalışanlarının SARS hastalarına karşı çalışmaya karşı isteksiz oluşu sebebiyle bazılarının işi bıraktığını bazılarının da bu isteksizlik sebebiyle işten çıkarıldığını belirtmiştir. Aynı çalışmada, sağlık çalışanlarının kendi ve ailelerinin sağlıkları adına yetersiz koruyucu ekipmandan dolayı sıklıkla şikâyetle bulunduğu, ebeveyn yükümlülüğü ile çalışan yükümlülüğü arasında çatışma yaşadığı, özellikle başka kronik hastalığı olanların kişisel sağlıkları için korku duyduklarını belirtilmiştir.

Yüksek risk grubuna giren hasta bakımı üzerine bin uzman hekim ile yapılan bir çalışmada, hekimlerin yüzde sekseni hasta bakımını isteyerek yaptığı, yüzde kırkının diğerlerinin hayatını kurtarmak adına kendilerini riske atabileceğini, yüzde otuz üçünün aşı olmamış dahi olsa çiçek hastalığı virüsü yakalananlara müdahale edeceğini kaydetmiştir (Alexander, Wynia, 2003).

Belirtildiği üzere daha önce yapılan çalışmalarda sağlık çalışanlarının pandemi döneminde çalışma istekleri üzerinde durulmuş ancak bu durumun iş ahlakı

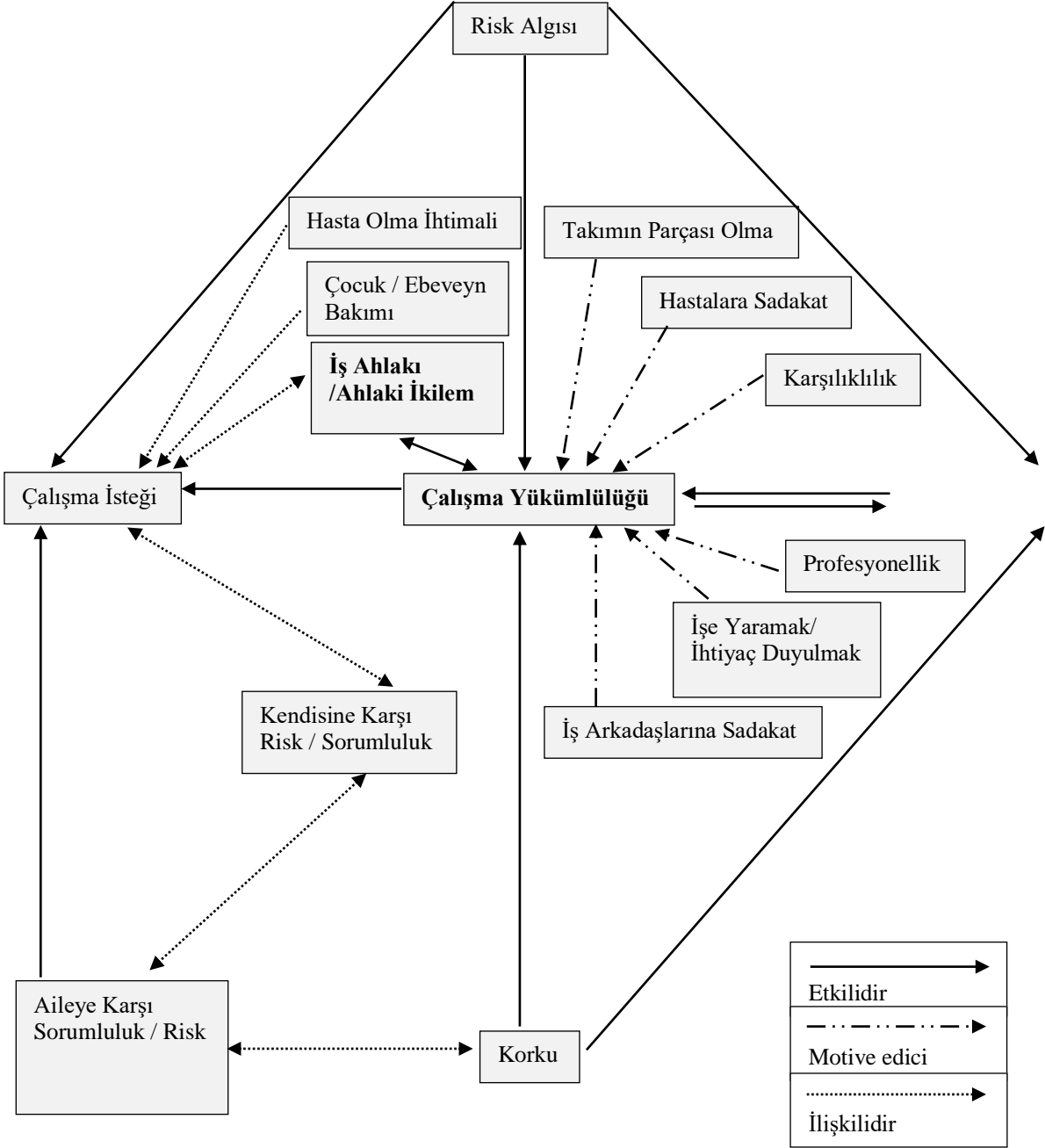
açısından incelenmediği görülmüştür. Sağlık çalışanlarının pandemi döneminde çalışma yükümlülüklerinin iş ahlakı kapsamında değerlendirilmesi literatürdeki bu boşluğu dolduracaktır.

İş Ahlakı ile Çalışma Yükümlülüğü İlişkisi

Literatürde, bireylerin, kendisine ve ailesine karşı yükümlülükleri tartışılmış ve desteklenmiş (örneğin Jeske, 1998, Sommers, 1986) olmasına rağmen özel yükümlülüklerin nitelendirilmesi ve betimlenmesi eksik kalmıştır (Tommasello, 2019). Bilinmektedir ki, ahlaki temellendirme teorisi (Graham vd., 2011), ve ilişki düzenleme teorisi (Rai & Fiske, 2011) sosyo-fonksiyonel dinamiklerin (grup aidiyeti ve sadakati gibi) ahlak içerisindeki önemini vurgulamaktadır. Ancak, bireylerin ailelerine karşı özel yükümlülüklerinin olduğu ne bir teorik çatı ile ne de ahlaki yargı ile tam olarak desteklenmektedir. Sadece güncel bir teori olan ahlaki işbirliği, aileye karşı yükümlülüklerin ahlaka uygunluğu üzerine önerilerde bulunmaktadır (Curry, Chesters, Van Lissa, 2019).

Sağlık çalışanlarının pandemi süreci gibi yüksek risk içeren durumlarda her biri diğerinden önemli sorumlulukları bulunmaktadır. Bunlar; (1) hastalara karşı sorumluluk, (2) gereksiz riskten korunmaya karşı sorumluluk, (3) kişinin ailesine karşı sorumluluk, (4) kişinin yokluğu durumunda diğer çalışma arkadaşlarının iş yükünün artacağı sebebiyle iş arkadaşlarına karşı sorumluluk, (5) topluma karşı sorumluluktur (Simonds, Sokol, 2009: 304). Bu sorumluluklardan hangisinin daha ağır basacağını söylemek oldukça zordur. Çeşitli bakış açıları geliştirilebileceği gibi bu çalışmada farklı teorilere yer vererek ahlaki çerçevede inceleme yapılmıştır.

Ives vd. (2009), sağlık çalışanlarının pandemi sürecindeki işe karşı tutumlarını incelemiş ve iş ahlakı ile çalışma yükümlülüklerinin aşağıdaki gibi şekil üzerinde konumlandırmasını oluşturmuştur.

Şekil 1: Sağlık Çalışanlarının Çalışma Yükümlülükleri İlişkileri, Ives, J., Greenfield, S., Parry, J.M. (2009). Healthcare workers' attitudes to working during pandemic influenza: a qualitative study. *BMC Public Health*, 9, 56: 4.

Yukarıdaki şekil, Ives vd. (2009) yapmış olduğu çalışmanın sadeleştirilerek güncellenmiş halidir. Söz konusu şekli detaylandırmak adına şu açıklamaları yapmak yerinde olacaktır. Sağlık çalışanlarının pandemi döneminde çalışma yükümlülüğünü etkileyen birçok unsur bulunmakla birlikte risk algısı, hasta olma ihtimali korkusu, bunlara rağmen kişisel seçim ve çalışma isteği gibi kriterler çalışma yükümlülüğünü doğrudan etkilemektedir. Bunların yanı sıra yaşanan ahlaki ikilem ile iş ahlakı algısı da çalışma yükümlülüğü üzerinde doğrudan etkiye sahiptir. İş ahlakı aynı zamanda çalışma isteği ile ilişkili iken çalışma isteği yine kişinin kendisine karşı sorumluluğu ile ilişkilendirilmektedir. Çalışılan kurumda veya pandemiye karşı yapılan savaşta takımın bir parçası olma hissi, hastalara karşı sadakat, karşılıklılık ilkesi, profesyonellik, ihtiyaç duyulduğunu hissetmek ve iş arkadaşlarına karşı sadakat gibi durumlar da çalışma yükümlülüğünü destekleyici, motive edici güçtedir.

İş ahlakı konularındaki anlaşmazlıklarda temel etik teorilerine ihtiyaç duyulduğu ve bu teorilerin olayların çözümünde hayati öneme sahip olduğu konusunda iş ahlakı üzerine çalışanlar tarafından etik teorinin önemi üzerine uzlaşa bulunmaktadır (Derry, Green, 1989: 525). Dolayısıyla, sağlık çalışanlarının pandemi dönemindeki iş yükümlülüklerinin değerlendirilmesi için ahlak teorilerinin açıklanması uygun olacaktır.

İş Ahlakı Kapsamında Ahlak Teorileri

Geçmişini insanlık tarihi kadar geriye götürebileceğimiz ahlak kavramı, felsefi anlamda binlerce yıldan beri tartışılmaktadır. Ahlak, mutlak doğru olduğu düşünülen ya da belirli bir yaşamım algısından doğan davranış kuralları bütünü

Sağlık Sektörü Çalışanlarının Pandemi Sürecindeki Çalışma Yükümlülüklerinin İş Ahlakı Kapsamında Değerlendirilmesi olarak ifade edilmektedir (Cevizci, 1999: 7). Daha genel tanımlama ile iyi ile doğru olanın veya kötü ile yanlış olanın ne olduğunu belirleyen davranım kodu, kurallar ve ilkeler bütünü şeklinde açıklanabilmektedir (Özgener, 2009: 6). Aynı zamanda bir değerler sistemi olarak ortaya çıkan ahlak, insanların tüm tavır ve davranışlarını belli ölçütlerle kontrol edilmesini ve değerlendirilmesini sağlar (Gökalp, 2010). Ahlakın etimolojik anlamı da aynı şekilde, insanın varoluşu ile değerler yapısının ayrılmaz bütünlüğüne ve bunun eylemde ortaya çıkan yönüne dikkat çekmektedir. Ayrıca ahlak, insan davranışlarını şekillendiren kurallar ve ilkeler ile ilgilidir ki bu da ahlakın yol gösterici yönünü bize göstermektedir. Bu kurallar ve ilkeler ile ilgili öncelikle insanın karakter yapısını, davranışını, ilgili değerlemelerini, davranışlarını yönlendirmesi için riayet ettiği kaideleri göstermektedir (Kılıç, 1993). Bilindiği üzere, ahlak, insan eylemi üzerine kuruludur ve bu eylemin ahlaki açıdan değerlendirilmesi için özgür irade ile yapılmış olması gereklidir. Daha açık bir ifade ile o eylemi yapan kişinin, kendi isteğiyle ve o eylemin sonuçlarını bilip katlanarak eylemi gerçekleştirmiş olması gereklidir.

İş ahlakı, iş hayatında karşılaşılan ve pratikte kullanım alanı bulan, uygulamaya dayalı bir ahlak öğretisi olup yaşanılan tüm ahlaki sorunları ahlak teorileri çerçevesinde değerlendirmektedir (Arslan, 2012: 19). Lewis'e (1985) göre iş ahlakı, spesifik durumlarda doğru ve gerçek davranış için kişiye rehberlik eden ahlaki kurallar, ilkeler, standartlar, mesleki kurallar bütünüdür. Lacovino'ya (2002) göre ise iş ahlakı, hukuka uygun, insanlara ve çevreye saygılı olarak kabul edilebilir, makul kurallar ve düzenlemeler ile çalışanların ve yöneticilerin doğru ve yanlış arasındaki fark üzerine kurulu gerçekçi davranışı olarak tanımlanmaktadır. Whetsone (2001:106) ahlak teorilerinin iş hayatına uygulanması üzerine bir rehber oluşturmuştur. Söz konusu rehber, temelde aşağıdaki aşamaları içermektedir:

1. Ampirik temellendirilmiş normatif önerilerde bulunulması,
2. Değer oluşturulması ve geliştirilmesi ile ilgilenmesi ve böylece gerçek anlamda değişen davranışların söz konusu olması,
3. Eylemin kendisi kadar eylemi yapan kişilerin öneminin farkına varılması,
4. Çevresel durum ve kültürel ortamın oyunculara ve oyuna etkisinin göz önünde bulundurulması.

Görüldüğü gibi iş ahlakı, ahlak teorilerinden bağımsız değildir. Bilakis temel dayanağını bu teorilerden almaktadır.

Ahlak Teorileri Üzerinden Çalışma Yükümlülüklerinin Değerlendirilmesi

Teori ile pratiği birleştiren yapıda olan iş ahlakı, günlük iş hayatında ahlak teorilerini karşımıza çıkarmaktadır. Ahlak felsefesi, ahlakı kendine konu edinen bir felsefe disiplini ve pratik alandaki ahlak uygulamalarını teorik açıdan inceleyerek sorgulanmasını sağlar. Kısaca belirtmek gerekirse; ahlak teorileri, yaşama ait hareket ve davranışlar üzerine çalışmalar yapmaktadır (Eren, 2015: 735).

Ahlak teorileri temelde betimleyici ahlak teorileri ve normatif ahlak teorileri olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Bu ayrım ilk olarak 1930 yılında C. D. Broad tarafından yapılmış ve bu tarihten itibaren ahlak felsefesi için temel ayrım olarak kabul görmüştür (Vallentyne, 1987: 21). Buna göre betimleyici ahlak teorileri, halihazırda olan ahlaki olayları tanımlarken normatif teoriler, davranışların nasıl olması gerektiği üzerine yoğunlaşarak davranışlar üzerine genel kurallar ve kaideler geliştirmektedir (Arslan, 2005: 2).

Çalışma gereği, pandemi döneminde sağlık çalışanlarının görev yükümlülüğüne dair yaşadığı ahlaki ikilem inceleneceğinden çalışma normatif teoriler üzerinden yürütülecektir.

Normatif ahlak teorileri, sonuçsalcı teoriler (teleolojik) ve aynı zamanda haklar teorisi veya ödev ahlakı olarak da adlandırılan sonuçsal olmayan teoriler (deontolojik) olmak üzere temelde ikiye ayrılmaktadır (Arslan, 2005: 2). Teleolojik teorilere göre bir eylemin yanlışlığı sadece onun gerçek veya olası sonuçlarına dayandırılmakta iken deontolojik teorilerde bir eylemin yanlışlığı gerçek veya beklenen sonuçları yerine bazı kriterlere dayandırılmaktadır (Koehn, 1974: 74).

Whetstone (2001: 103) teleolojik ve deontolojik teorileri iş ahlakı ile ilişkilendirerek tablo halinde görselleştirmiştir. Teleoloji ile deontoloji teorileri özetlenmiş hali ile karşılaştırmalı olarak Tablo 1’de görülebilir.

Tablo 1: Sonuçsalcı ve Sonuçsalcı Olmayan Teorilerin Karşılaştırması

	Teleoloji	Deontoloji
Temel Odağı	Sonuçlar; Eylemin maliyeti ve faydası	Ödevler; Ahlaki yükümlülükler Eylemin tekrarlanması
Doğru Eylem	Mutluluğun maksimize edildiği en iyi sonucu destekler	Rasyonellik ile desteklenen ahlaki ilke ile uyumlu olması

Kaynak: Whetstone, J.T. (2001). How virtue fits within business ethics. *Journal of Business Ethics*, 33:101–114.

Tablo 1’de de görüldüğü üzere teleolojik yaklaşımların temel odağı eylemin maliyeti, faydası ve sonucu iken deontolojik teorilerin odağı ödevler ve ahlaki

yükümlülüklerdir. Yine doğru eylemin açıklaması, teleolojik teorilerde mutluluğun maksimize edilmesi sonuçlar üzerinden değerlendirilirken, deontolojik teorilerde rasyonellik ile desteklenmektedir.

Teleoloji, Yunanca sonuç veya amaç anlamına gelen telos kelimesinden türetilmiştir (Kapu: 65). Teleolojik teorilerde eylemlerin sonuçları önem taşıdığından bir eylem tek başına doğru ya da yanlış değildir o eylemin doğru veya yanlış oluşunu eylemin sonucu belirlemektedir. Teleolojik teoriler, felsefi anlamda egoizm ve faydacılık olarak ikiye ayrılmaktadır (Doğan, 2006: 7). Her iki durumda da eylemin sonucu üzerinden değerlendirme yapılmaktadır. Kısa olarak belirtmek gerekirse bir eylemi ahlaklı yapan şey; egoizm yaklaşımına göre kişisel çıkarın tatmin olması iken faydacı görüşe göre ise verilen karardan çoğunluğun mutlu olmasıdır.

Faydacılık, sonuçsalcılığın bir dalı olup neyin doğru neyin yanlış olduğunu tanımlamakta ve maksimum sayıda kişinin maksimum mutluluğunu amaçlamaktadır (Scruton, 2006). Antik Çağ'ın mutlulukçu öğretisine dayanan faydacılık, toplum mutluluğunu ön planda tutan bir ahlaki öğreti olarak kabul görmektedir (Özlem, 2015: 69). Bu öğreti, normatif ahlak teorileri arasında yer almakla birlikte epistemolojik açıdan rasyonaliteyi temel almaktadır (Osman, 2007: 13). Her ikisi de sonuçsalcılık çatısı altında olsa da egoizmden ayrılan faydacı yaklaşıma göre kararlar çoğunluğun faydasına hizmet edecek şekilde verilmekte, çıktılarının, uygulamaların ahlakiliğini belirleyeceği düşünülmektedir. Bu yaklaşıma ait düşüncede toplumun en fazla faydasına olan durumda bazı kişilerin zarar görmesi kabul edilebilir (Mack, 2004: 69). Faydacılık, mutluluk arayışında en fazla çıktıyı ya da değeri getiren son resim üzerine konuşmaktadır (Cohen, 2001: 581). Alternatif teoriler mutluluğun tanımı nedir, haz ve acı arasındaki ilişki nedir gibi soruları sorgulamaktadır (Walker, 1974: 426). Faydacılık yaklaşımına göre, insanın hazzı yönelme ve acıdan kaçma prensibi,

daha çok toplumsal açıdan ele alınmakta dolayısıyla bu perspektiften bakıldığında hem birleştirici hem de ayrıştırıcı bir teori olduğu görülmektedir (Audi, 2007: 5).

John Stuart Mill (1806-1873); faydacı görüşe dayanarak iyinin ve doğrunun seçimlere bağlı olduğunu düşünmekte ve haz ve acının, niteliğine göre göreceli olduğu durumlarda kullanışlıdır, bir bireyden diğerine göre değişiklik göstermektedir demektedir (1956: 16- 98). Mill, bireyin haz ve mutluluğunu ifade ederken kişinin, olabildiğince egoist davranışlardan kaçması gerekliliğini vurgulayarak, diğerlerinin de yararını kapsayan ahlaki ilkeler topluluğu üzerine düşünmüş hem bireyin hem de toplumun ortak haz ve mutluluğu üzerine teori geliştirmiştir. Bu nedenle egoizm ile özgeciliği birleştirmeye çalıştığı söylenebilir (Özlem, 2015: 73). Mill (1956), eylemin etkilerini doğrudan ve dolaylı (yan etkileri), kısa ve uzun dönem olmak üzere değerlendirmiştir.

Faydacı görüşü savunan Jeremy Bentham (1982: 14), olabildiğince çok insanın iyiliğini (ya da mutluluğu) desteklediği sürece bir eylem ahlaki olarak doğrudur görüşündedir. Bentham'a göre fayda; verilen bir karardan insanların çoğunluğunun avantaj, yarar, haz veya mutluluk sağladığı durum olarak açıklanmaktadır. Ancak böyle bir yaklaşımın, mutluluk kavramının subjektif olmasından dolayı genel geçer bir fayda önerisinde bulunması ve gerçek hayatta uygulanması kolay olmayacaktır. Faydacılığa getirilen eleştiriler de faydanın net olarak ölçülememesi noktasında karşımıza çıkmaktadır.

Faydacı görüşün salt objektifliği öneremediğini görmekteyiz. Karar vericinin birçok insan üzerinde (belki milyonlar) kararlarının sonucunun etkisinin olumlu mu yoksa olumsuz mu olacağını belirlemesi gerekmektedir.

Etik egoizm veya etik bencillik, bireyin kendi menfaatlerini birincil konuma yerleştirmesinin ahlak açısından bir sorun oluşturmayacağını ve hatta ahlaki

davranışın ön koşulunun her şeyden önce bireyin öz çıkarlarının tatmin edilmesi olduğunu öne süren bir yaklaşımdır (Fettahoğlu-Hallier, 2020: 84). Başka bir tanımlama ile etik egoizm, ahlaki olanın kişisel çıkarına en çok hizmet eden şey olduğunu söyleyen ahlaki öğretilerdir (Elmalı, 2005: 111). Etik egoizm, sadece kişisel çıkarı maksimize eden eylemlerin ahlaki olabileceğini savunmamaktadır (Pojman, Fiese, 2012: 82). Aslında burada vurgulanması gereken, etik egoizmde, başkalarının yararına olan eylemlerden kaçınmak değil, bireyin menfaatine olan eylemlerin başkalarına da yarar sağlayabileceği ya da başkalarına fayda sağlayan bir eylemin uzun vadede kişinin kendisine yarar sağlayabileceği durumlar da kabul gördüğüdür.

Bu alanda yer etmiş Thomas Hobbes'a göre (1588-1679) bir eyleminin çıkış noktası olan temel motivasyonu ölümden kaçıştır (nefsini koruma). Modern dönem felsefesinin temellerinin atıldığı on yedinci yüzyılda, Leviathan adlı eserinde "İnsanların doğal hali sürekli birbiriyle çekişme içinde olduğu haldir" ifadesi ile yeni bir ahlak düşüncesini şekillendiren Hobbes, bireysel çıkarların insan eyleminin en önemli motivasyon noktası olduğunu öne sürerek insan doğasının bencil, diğer bir deyişle egoist olduğunu vurgulamaktadır (Fettahoğlu-Hallier, 2020: 78). Hobbes (1960) bütün davranışların sadece bir durum ile ilgili olduğuna inanmaktadır. Hobbes destekçisi görüşe göre devamlı olarak herkes kişisel çıkarını gözetmektedir. Hobbes (1960), özgeçil motivlerin toplumdan olumlu geri dönüşler alınması gibi (sosyal tanınma, prestij kazanma gibi) sebeplerle egoistik temelli olduğunu düşünmektedir. Hobbes ayrıca insanı diğer canlılardan ayırt edici özellikler olarak konuşma, geleceği düşünebilme, ölüm korkusu, akıl ve akıl yürütmeyi çözümlenmenin temel kavramı olarak görmektedir (Aktaş, 2014: 46). Çalışma konusu ile ilgili olarak daha detaylı belirtmek gerekirse Hobbes, ayırıcı bir nitelik olarak geleceği düşünebilmenin insanın gelecekte; arzuladığı iyi şeylerin yanında kötü şeylerin de olabileceğini bilmesi

ve bu durumun insanda belirsizlik ve tedirginlik hali yarattığını vurgulamaktadır (Ağaoğulları ve Köker, 2009: 188; Aktaş, 2014: 46).

Baruch Spinoza (1632-1677) felsefi anlamda özellikle özgürlük kavramı üzerinde durmuş, ahlaki egoizme farklı bir yaklaşım getirmiştir. Spinoza'ya göre özgür bir insan herkesin mükemmelliğini aramasına rağmen neticede kendi mükemmelliğini aramaktadır (Spinoza, 1954: 311-318). Farklı bir ifade ile "özgür" insan kendi mükemmelliğini elde etmek için başkalarının mükemmelliğini istemektedir demektir. Spinoza, Ethica'nın birinci bölümünde özgür kavramını "sadece kendi doğası gereği zorunluluğuyla mevcut ve tesiri sadece kendisiyle gerçekleştirilmiş bulunan şey olarak tanımlamaktadır (Spinoza, 2016: 32).

Sonuçsalcı yaklaşıma sahip olan David Hume'un görüşlerinin Hobbes ve Spinoza'dan farklı olduğu görülmektedir. Hume'a göre (1711-1776) "iyi" sıradan hislerle tanımlanamaz ancak (sosyal) onaylanma veya kınanma gibi içsel hislerle açıklanabilmektedir. İyi olan, bilgilendirilmiş ve tarafsız izleyicilerin onaylayabileceği şeydir. Öz olarak diyebiliriz ki Hume'a göre hisler, ahlaki hükümlerin temelidir (Hume, 1962: 5). Hume (1983: 42), ahlaki kuralların ihlali ile ortaya çıkabilecek potansiyel zararların farkında olduğumuz için erdemliyiz demektir. Hume, ahlaki davranışı, gerçeklik hakkındaki inançlarımıza dayandırmakta, bu inançları da sosyal kabul görme ile ilişkilendirmektedir. O'na göre toplum tarafından onay veya kınanma, ahlaki hislerdir ve davranışları etkilemektedir.

Sonuçsalcı teorilerden ayrı olarak normatif ahlak teorileri içerisinde değerlendirilen deontoloji; bir eylemin ahlakiliği, sonuçlarından bağımsız olarak eylemin zarar verme durumu kesinlikle kabul edilemez düşüncesine dayanmaktadır (Garbutt vd., 2011). Deontoloji, eski Yunan dilindeki görev,

yükümlülük anlamına gelen “Deontos” ile bilgi, bilim anlamına gelen “Logos” kelimelerinden türemiştir (Akdur, 2003: 8). Görev bilgisi, yükümlülük bilgisi ve mesleki açıdan karşılığı ise dahil olduğu meslek gruplarının hem bilip hem de uygulama zorunluluğu olan ödevler, yükümlülükler ve kaideler bütünü olarak ifade edilmektedir (Arda, 2004: 21). Teori, kurallar, yükümlülükler, kişinin kendisine, ailesine, çevresine ve diğerlerine karşı yükümlülüklerine odaklanmaktadır. Bu teori için bir eylemin sonucundan ziyade onu harekete geçiren güç önemlidir denilebilir (Brandy, Dunn, 1995: 389). Deontoloji perspektifinden bakan Immanuel Kant (1724-1804) eylemleri doğru veya yanlış olarak tanımlarken, olası sonuçlarını hiçbir zaman bilemeyeceğimiz için sonuçlarının hesaba katılmaması gerektiğini düşünmektedir. Kant’a göre birey, sadece bilme eylemi ihtiyacı içerisinde olan bir varlık değil çevresinde olanları anlayıp teoriler oluşturan ve aynı zamanda yapması gerekenler üzerine bilgiye sahip olup pratik aklı ile eylemde bulunabilen bir varlıktır (aktaran, Öktem, 2007). Kant’a (1959) göre, ahlaki ilkeler genel geçer olmalı ve değiştirilmesi mümkün olmamalıdır. Ayrıca Kant (2003), ahlaki ilkelerin tecrübe ile değil rasyonel olarak belirlenmesi gerekliliğini savunmaktadır. Kant’a göre ahlak, teoride kalmayıp uygulamaya yöneliktir ve bunu desteklemek için teorik arka plan gerekmektedir (Kant, 1984). Kant’a göre (1959: 39), bir eylem ancak o eylemin kuralları sürekli olarak bütün rasyonel bireyler tarafından uygulanabilecekse ahlaki olarak doğrudur. Bir konuda ne yapmalıyım diye ikilemde kalınırsa, bütün rasyonel insanlar aynı durumda ne yapmalıdır şeklinde cevaplanarak sonuca varılmalıdır demektedir. Bir eylemin doğru ya da yanlış olması sonucundan ziyade sürekli mutlak ahlaki doğruluğa dayanmalıdır (Kant, 1959: 40).

Yukarıda açıklanan teorilerden yola çıkarak sağlık çalışanlarının pandemi dönemindeki çalışma yükümlülükleri ahlak teorileri çerçevesinde şu şekilde tablolştırılabilir.

Tablo 2: Çalışma Yükümlülüklerinin Ahlak Teorilerine Göre Değerlendirilmesi

TEORİLER	AÇIKLAMA	SONUÇ
Teleolojik Teoriler	Egoizm Bireyin kendi menfaatlerini birincil konuma yerleştirmesinin ahlak açısından bir sorun oluşturmayacağını ve hatta ahlaklı davranışın ön koşulunun her şeyden önce bireyin öz çıkarlarının tatmin edilmesi olduğunu öne süren bir yaklaşımdır.	İşten ayrılabilir.
	Faydacılık Toplumun en fazla faydasına olan durumda bazı kişilerin zarar görmesi kabul edilebilir. Çoğunluk için iyi olan, en fazla iyiyi üretmesi beklenen sonucu doğuracak olan doğru eylemdir.	İşe devamlılık esastır.
Deontolojik Teoriler	Kant Ahlakı Olası sonuçlar hiçbir zaman bilinmeyeceği için eylemin sonuçları hesaba katılmadan çoğunluğun menfaatine aksi bir durum olsa dahi her bir hastanın iyiliği düşünülerek karar alınır.	İşe devamlılık esastır

TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu çalışmada, sağlık çalışanlarının pandemi sürecinde çalışma yükümlülüğü iş ahlakı kapsamında etik teoriler çerçevesinde incelenmiştir. Sağlık sektörü çalışanlarının pandemi süresince işe karşı bağlayıcı yükümlülükleri var mıdır, eğer varsa, bu yükümlülük, kendisi, ailesi, iş arkadaşları gibi sorumlu olduğu diğer kişilere karşı olan yükümlülüklerinden üstün müdür ve bu konu ahlak teorileri ile nasıl desteklenmektedir sorularından hareketle ilgili konu üzerine literatürde yer etmiş genel felsefi görüşler paylaşılmış, bu görüşlerin sadece

teorik olmadığı, çalışma yükümlülükleri üzerinden tartışılarak pratikte uygulama olanağı olduğu da gösterilmiştir.

Çalışmada üç temel ahlaki ekol açıklanmıştır. Bu ekollerden hiçbirisi doğrudan pandemi döneminde sağlık çalışanları için iş yapma zorunluluğu bulunmaktadır ya da bulunmamaktadır şeklinde bir önerme sunmamaktadır. Çalışmada, ahlaki ekoller açıklanarak söz konusu teorilerden konu ile ilgili çıkarımlarda bulunulmuştur.

Teleolojik teoriler dahilinde faydacı görüş; doğru eylemin, çoğunluğun iyiliğine olan hareket olduğunu savunmaktadır. Hutcheson, Bentham ve Mill tarafından önerilen bu faydacı görüşe göre, çoğunluğun menfaatine olan en iyinin gerçekleştirilmesi, bir kararla çoğunluğun avantajlı konuma gelmesine dayanmaktadır (Wilson, 2007). Mill'in (1867) kendi etik önerilerinde çoğunluğun menfaatine olan en iyiyi önerdiğini aynı zamanda bu önermeyi işlevsel olarak temel aldığı görülmektedir. Mill (1867; 53); "her bir insanın mutluluğu bu insan için iyidir, öyleyse genel iyilik tüm insanların toplamının iyiliği olmalıdır" demiştir. Aslında daha çoğun iyiliği için iyilik düşüncesi, faydacılığın anahtar cümlesidir. Faydacılık adalet ile birlikte çalışmaktadır. Özetle, faydacı görüşe göre, çıkış noktasının çoğunluğun menfaatine olan faydanın maksimize edilmesi olarak belirlenmesi ahlaki karar vermeyi kolaylaştırmaktadır. Buradan yola çıkarak, faydacı görüşe göre; sağlık çalışanlarının kendi ve ailesinden sayıca daha çok olan Covid-19 hastalarına bakmakla yükümlü olduklarını dolayısıyla işlerine devam etmeleri gerektiği kanısına varmak mümkündür. Bu perspektiften bakıldığında, faydacı görüşe göre ahlaki olan işe devam etmektir sonucuna varılmıştır.

Etik egoizm; önceliğin, bireyin kendi çıkarlarında olması gerektiğini, ahlaki olan eylemin kişisel çıkara en çok hizmet eden eylem olduğunu savunan bir görüştür. Etik egoizm, diğerlerine etkisinden ziyade bireyin olumlu anlamda menfaatine

Sağlık Sektörü Çalışanlarının Pandemi Sürecindeki Çalışma Yükümlülüklerinin İş Ahlakı Kapsamında Değerlendirilmesi

olan şeye odaklanmaktadır (Burgess-Jackson, 2013). Etik egoizm; insan davranışı, özellikle kişisel menfaat üzerine dayandırılmalıdır şeklinde açıklanmaktadır (Facione, Scherer ve Attig, 1978;45). Etik egoizme ait farklı kişiler tarafından yapılan önermeler bulunmaktadır. Bu görüşlerin şüphesiz etik egoizmin kişinin kendi menfaatini düşünmesini özelliklerini vurgulamaktadır (“Her ve bir kişi kendisini gözetmek durumundadır” (Emmons, 1969; 311). “Herkes kendi refahını düşünmelidir” (Duff, 1977, 199). “Benim tek sorumluluğum öncelikli olarak kendi çıkarlarımı gözetmektir (Hospers; 1961;10).). Baier etik egoizmi daha açık bir ifade ile kendi bilgimiz, tercihlerimiz, beğenilerimiz ışığında olabildiğince daha zengin ve daha değerli kılacak hayat planı yapmaktayız şeklinde tanımlamaktadır (Baier, 1966; 220). Buna göre tüm yapılan açıklamalar ışığında kendisi için endişe duyan sağlık çalışanının etik egoizm bakış açısıyla işten ayrılması ahlaklı bir davranıştır sonucuna varılmaktadır.

Kant, eylemleri doğru veya yanlış olarak tanımlarken, olası sonuçlarının hiçbir zaman bilinemeyeceği gerekçesi ile bir eylemde bulunurken sonuçlarının hesaba katılmaması gerektiğini düşünmektedir. Daha genel bir ifade ile deontolojik teoriler, sonuçları ne olursa olsun doğru eyleme dayanan kurallar üzerine temellendirilmiştir. Kant ahlakına göre; bir eylemin doğru ya da yanlış olması sonucundan ziyade eylem, sürekli mutlak ahlaki doğruluğa dayandırılmalıdır. Özetle; deontolojik teorilere göre bir konuda ne yapmalıyım diye ikilemde kalınırsa, bütün rasyonel insanlar aynı durumda ne yapmalıdır şeklinde cevaplanarak sonuca varılmalıdır demektedir. Bu durumda pandemi nedeniyle bütün sağlık çalışanlarının işten ayrılması büyük sorunlara sebep olabilecektir. Dolayısıyla deontolojik teorilere göre sağlık çalışanlarının görev yükümlülüklerinin bilincinde olup işlerine devam etmeleri ahlaki olan davranıştır.

Bu çalışmanın güçlü ve zayıf yanları şöyle sıralanabilir. Öncelikle, bu yüzyıl içerisinde yeni tecrübe edilen bir konu olan pandemi ile alakalı olması sebebiyle ilgili konuda dünya çapında az sayıda yayın olması, spesifik bir konu olarak iř ahlakı konusunun özel bir alt alanı olan tıp etiğini ilgilendiren bir çalışma olması, ahlak teorilerini bütüncül bir şekilde konu alarak uygulamaları karşılaştırmalı olarak incelemesi güçlü yanları olarak sıralanabilir. Sadece niteliksel olarak çalışılması zayıf yön olarak düşünülebilir. Dolayısıyla, bu çalışma, benzer konularda yapılacak çalışmalara teorik ve niteliksel olarak nc ve ışık tutar nitelikte olup daha sonra bu konuda yapılacak çalışmalarda nicel veri ile desteklenmesi tavsiye edilebilir.

KAYNAKÇA

- Ağaoğulları, M.A, Köker, L. (2009). *Kral Devlet ya da Ölümlü Tanrı*. Ankara: İmge Yayınevi.
- Akdur, R., Erdem, A. (2003). *Tıbbi Etik ve Meslek Tarihi*, Ankara: Songur Yayıncılık.
- Aktaş, Z. (2014). *Thomas Hobbes'ta etik*. Erzurum: Yüksek Lisans Tezi.
- Alexander C. Wynia, M. (2003). Ready and willing? Physicians' sense of preparedness for bioterrorism. *Health Affairs*, 22, 189–97.
- Arda, B. (2004). *Etiğe kavramsal giriş ve temel yaklaşımlar-Bilim Etiği ve Bilim Tarihi*, Editörler: Arda B, Kâhya E, Gül Bt. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Arslan, M. (2005). *İş ve Meslek Ahlakı*. Ankara: Siyasal Yayınları.
- Arslan, M. (2012). *İş ve Meslek Ahlakı. Dünya ve Türkiye Örnekleri*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Audi, R. (2007). *Moral Value and Human Diversity*. London: Oxford University Press.
- Baier, K. (1966). "Moral Obligation," *American Philosophical Quarterly* 3: 210-26
- Bartels, D. M, Bauman, C.W., Cushman, F.A., Pizarro, D.A., and McGraw, A.P. (2016). *Moral judgment and decision making*. İçinde G. Keren & G. Wu (Eds.), *The Wiley Blackwell handbook of judgment and decision making*. England: Wiley
- Besio, C., Pronzini, A. (2014). Morality, Ethics, and Values Outside and Inside Organizations: An Example of the Discourse on Climate Change. *J Bus Ethics* 119, 287–300
- Bevan, J. C., Upshur, R. E. (2003). Anesthesia, ethics, and severe acute respiratory syndrome. *Canadian Journal of Anaesthesia, Journal Canadien D'anesthesie*, 50, 977-979.

- Broad, C.D. (1930). Five types of ethical theory. *Journal of Philosophical Studies*, 5(19), 463-465.
- Cevzici, A. (1999). *Felsefe sözlüğü*. İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Cohen, J. (2001). Appreciating, understanding and applying universal moral principles. *Journal of Consumer Marketing*, 578-594.
- Coleman C. ve Reis A. (2008). Potential penalties for health care professionals who refuse to work during a pandemic. *JAMA*, 299 (12), 1471-1473.
- Curry, O.S., Chesters, J. M., ve VanLissa, C. J. (2019). Mapping morality with a compass: Testing the theory of 'morality-as-cooperation' with a new questionnaire. *Journal of Research in Personality*, 78, 106-124.
- Doğan, İ. (2006). Medya ve etik: Eleştirel bir giriş, *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, Sayı 23, 1 -26.
- Duff, A. (1977). "Psychopathy and Moral Understanding," *American Philosophical Quarterly* 14: 189 -200
- Brandy, F.N., Dunn, P.C. (1995). Business meta-ethics: An analysis of two theories. *Business Ethics Quarterly*, 5(3), 385-398.
- Burgess-Jackson, K. (2013), "Taking egoism seriously", *Ethical Theory and Moral Practice*, Vol. 16 No. 3, pp. 529-542, available at: www.jstor.org/stable/24478617 (accessed 12 June 2020).
- Derry, R., Green, R.M. (1989). Ethical theory in business ethics: A critical assessment. *J Bus Ethics* 8, 521-533
- Elmalı, O. (2005). *Bertrand Russell'da Ahlak Felsefesi*. İstanbul: Ataç Yayınları.
- Elmalı, O. (2007). *George Edward Moore'da etik*. İstanbul: Arı Sanat Yayınevi.
- Emmons, D. (1969). "Refuting the Egoist," *Personalist* 50 (1969): 309-19
- Eren, M. (2015). Uygulanabilirlik sorunu açısından söylem etiği ile küresel ahlak düşüncesinin karşılaştırılması, *Kelâm Araştırmaları Dergisi*. 13(2), 735-750.

- Facione, P. A., Scherer, D., Attig, T. (1978). *Values and Society*, Englewood Cliffs, N.J.: Prentice-Hall, Inc.
- Freeman, S. (1994). Utilitarianism, Deontology, and the Priority of Right, *Philosophy & Public Affairs*, 23;4, 313-349.
- Geale, K.S. (2012). *The ethics of disaster management. Disaster Prevention and Management: An International Journal*, 21(4), 445–462.
- Garbutt, G., Davies, P. (2011). Should the practice of medicine be a deontological or utilitarian enterprise? *Journal of Medical Ethics*. 37: 267-270.
- Gökalp, N. (2010). *Duygu ve Etik*. Ankara: Ebabil Yayınları.
- Graham, J., Nosek, B., Haidt, J., Iyer, R. (2011). Mapping the Moral Domain. *Journal of Personality and Social Psychology*. 101(2): 366-85.
- Hallier, F.M. (2020). Felsefede Egoizm. *Gorgon*. 11, 78-91.
- Hospers, J. (1961). "Baier and Medlin on Ethical Egoism," *Philosophical Studies* 12 (1961): 10-16
- Hume, D. (1962). *Treatise on Human Nature*, Clarendon Press.
- Hume, D. (1983). *Din Üstüne*, Çeviren Mete Tunçay, İstanbul.
- Imhof, U. (1995). *Avrupa'da Aydınlanma*, Çeviren Şebnem Sunar, İstanbul.
- Ives, J., Greenfield, S., Parry, J.M. (2009). Healthcare workers' attitudes to working during pandemic influenza: a qualitative study. *BMC Public Health*, 9, 56.
- Jeske, D. (1998). Families, friends, and special obligations. *Canadian Journal of Philosophy*, 28, 4, 527–555.
- Kant, I. (1959). *Foundations of the metaphysics of morals: and what is enlightenment?* Liberal Arts Press, NewYork.
- Kant, I. (1984). *Sürekli (Ebedî) Barış Üstüne Felsefi Bir Deneme*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Kant, I. (2003). *Ethica*. İstanbul: Pencere Yayınları.

- Kapu, H.(2009). *Akademik Bir Disiplin Olarak İş Ahlakı, Teorik ve Uygulamalı Boyutlarıyla İş Ahlakı*, İstanbul: İTO Yayını.
- Kılıç, R. (1993). Ahlakı Temellendirme Problemi. *Felsefe Dünyası*, 8, 68.
- Kleiman Weiner, M., Saxe, R. ve Tenenbaum, J.B. (2017). Learning a commonsense moral theory. *Cognition*, 167, 107–123.
- Koehn, D.R. (1974). Normative ethics that are neither teleological nor deontological. *Metaphilosophy*, 5, 3, 173-180.
- Lacovino, V. (2002). Ethical principles and information professionals: theory, practice and education. *Australian Academic and Research Libraries*, 33(2), 57-74.
- Larkin, G.L. (2010), "Ethical issues in disaster medicine", in Koenig, K.L. and Schutz, C.H. (Eds), *Disaster Medicine: Comprehensive Principles and Practices*, Cambridge University Press, New York, NY
- Lewis, P.V. (1985). Defining business ethics: like nailing jello to a Wall. *Journal of Business Ethics*. 4, 377-383.
- Mack, P. (2004). Utilitarian ethics in healthcare. *International Journal of The Computer, the Internet & Management*, 12, 3, 63-72.
- Malm, H., May, T., Francis, L.P., Omer, S.B., Salmon, D.A., ve Hood, R. (2008). Ethics, pandemics, and the duty to treat. *The American Journal of Bioethics*, 8(8), 4-19.
- Martin, S.D. (2011). Nurses ability and willingness to work during pandemic flu. *Journal of Nursing Management*, 19, 98–108.
- Meyer, J. W., Jepperson, R. L. (2000). The "actors" of modern society: The cultural construction of social agency. *Sociological Theory*, 18(1), 100–120.
- Mill, J.S. (1956). *On Liberty*, NewYork.
- Mill, J.S. (1867), *Utilitarianism*, 3rd ed., Longmans, Green, Reader and Dyer, London, available at: www.googlebooks.com (accessed July 16, 2012).

- Morens, D. M., Folkers, G. K., Fauci, A. S. (2009). What Is a Pandemic?, *The Journal of Infectious Diseases*, Volume 200, Issue 7, 1 October, 1018–1021
- Mounier-Jack S, Jas R, Coker R. (2007). Progress and shortcomings in European national strategic plans for pandemic influenza. *Bulletin of the World Health Organization*, 85: 923–9.
- Öktem, Ü. (2007). Kant Ahlakı. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Felsefe Bölümü Dergisi*, 18,3.
- Özgener, Ş. (2009). *İş ahlakının temelleri: Yönetmel bir yaklaşım*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Özlem, D. (2015). *Etik-Ahlak Felsefesi*, İstanbul: Notos Kitap Yayınevi.
- Pfefferbaum, B., North, C.S., (2020): Mental Health and the Covid-19 Pandemic, *N Engl J Med*, 383: 510-512.
- Pojman L.P., Fieser, J. (2012). *Ethics: Discovering Right and Wrong*. Boston: Wadsworth.
- Rai, T.S., Fiske, A.P. (2011). Moral psychology is relationship regulation: Moral motives for unity, hierarchy, equality, and proportionality. *Psychological Review*, 118, 1, 57–75.
- Ruderman, R., Tracy, C.S., Bensimon, C.M., Bernstein, M., Hawryluck, L., Zlotnik Shaul, R. (2006). On Pandemics and the duty to care: Whose duty? Who cares? *BMC Medical Ethics*. 7:5.
- Scruton, R. (2006). *Thorougly mordern Mill*. Wall Street Journal.
- Simonds, A.K., Sokol, D.K. (2009). Lives on the line? Ethics and practicalities of duty of care in pandemics and disasters. *European Respiratory Journal*, 34, 3003–9.
- Sommers, C.H., (1986). Filial orality. *The Journal of Philosophy*. 83, 8, 439-456.
- Spinoza, Baruch (2009). *Törebilim*, İstanbul: İdea Yayınevi.
- Spinoza, Baruch (2014). *Ethica*. İstanbul: Alfa Yayınları.

- Tomasello, M. (2019). *The moral psychology of obligation*. Online Publication: Behavioral & Brain Sciences.
- UK Nursing and Midwifery Council. (2008). *Duty of care*. London: Nursing and Midwifery Council.
- Vallentyne, P. (1987). The teleological/deontological distinction. *The Journal of Value Inquiry*, 21(1): 21-32.
- Walker, A.D. (1974). Negative utilitarianism. *Mind, New Series*, 83(331), 424-428.
- Whetstone, J.T. (2001). How virtue fits within business ethics. *Journal of Business Ethics*, 33: 101–114.
- Wilson, F. (2007), “John Stuart Mill”, available at: <http://plato.stanford.edu/entries/mill/> (accessed March 11, 2010).
- Zimmerman, L.J., Vitelli, K.D., Hollowell, J.J. (2003). *Ethical Issues in Archeology*, Rawman and Littlefield Publishers, Inc. UK.
- <https://www.undp.org>, erişim: 24.07.2020
- <https://www.ttb.org.tr>, erişim: 13.07.2020
- <https://www.ttb.org.tr/kollar/COVID19/>, erişim: 22.07.2020
- <https://www.aa.com.tr>, erişim: 23.07.2020
- <https://www.ato.org.tr>, erişim: 23.07.2020

EXTENDED ABSTRACT

With the announcement of a pandemic by the World Health Organization on 11.03.2020, a new has begun. Although it is only the beginning stage, it is observed that the pandemic has profound effects in economic, social and cultural areas all over the world. Because it has huge effects, and causes a wide range of behavioral changes Covid-19 pandemic has been accepted as a global crisis (UNDP, 2020). This important development which has reflections in routine life has caused the health system more complex and beyond routine practices, ethics has become an increasingly needed element in clinical practice.

Rising need to healthcare professionals and easy contamination, has forced HCP set their priorities. It is a certain that health care professionals (HCP) are responsible for themselves, their parents, children and their colleagues, as well as having responsibilities that they must fulfill towards patients due to their duties. Starting from this point, the research questions of the study were created as follows. Do healthcare professionals have binding obligations to work while pandemic period? If it comes to that, is this obligation superior to its obligations to others, such as itself, family, and colleagues? How are these questions supported by moral theories?

Although the obligations of HCP towards her/himself, her/his family are discussed and supported (e.g.Sommers, 1986) in the related literature, it can easily be said that the characterization and description of special obligations are incomplete (Tomasello, 2019). It is known that moral justification theory (Graham et al., 2011) and relationship regulation theory (Rai & Fiske, 2011) emphasize the significance of socio-functional drivings (such as group loyalty and loyalty) in morality. However, it is not fully supported by a theoretical framework or moral judgment that individuals have special obligations to their families. Only moral cooperation theory, which is a current one, makes recommendations about the appropriateness of morality on obligations towards family (Curry, Chesters, & Van Lissa, 2019).

Healthcare professionals have important responsibilities, each with a higher risk. These are; (1) responsibility for patients, (2) responsibility for unnecessary risk protection, (3) responsibility for the family of the person, (4) responsibility for colleagues because of the increase in the workload of other colleagues, (5) responsibility for society (Simonds, Sokol, 2009, p. 304). It is not easy to state which of these responsibilities will outweigh. Various perspectives can be developed. In this study, a moral framework is examined by analyzing different theories.

Moral theories are basically divided into two as descriptive moral theories and normative moral theories. This distinction was first made by C. D. Broad in 1930 and has been accepted as the fundamental distinction for moral philosophy since then (Vallentyne, P., 1987, p. 21). Accordingly, descriptive moral theories, define current moral events, and normative theories develop general rules and principles on behavior by focusing on how behavior should be (Arslan, M., 2005, p.2). Because this study is conducted on the moral dilemma experienced by healthcare professionals during pandemic only normative theories are analyzed.

Normative moral theories are basically divided into two, namely consequentialist theories (teleological) and non-consequentialist theories (deontological), also called rights theory (Arslan, M., 2005; p. 2). According to teleological theories, the moral action is based only on its real or possible consequences, while in the deontological theories, moral action is based on some criteria rather than the actual or expected results (Koehn, 1974, p. 74).

None of the three-basic moral theories mentioned in the study say that there is or is not an obligation to do work for healthcare workers during the pandemic period, but some inferences are made from these theories.

Utilitarian theories (teleological) argue that the right(good) action is the good for the majority. According to the utilitarian view, determining the starting point as maximizing the benefit of the majority facilitates moral decision making. From this perspective, we can easily say that according to utilitarian view, healthcare workers are obliged to take care of Covid-19 patients and should continue to work. Ethical egoism is a perspective that the priority should be in the interests of the individual, also says that the moral action is the action which serves the self-interest most. Accordingly, it is assumed as a moral behavior of HCP to leave the duty who is concerned about her/himself.

Kant believes that when describing actions as true or false, we should never know their possible consequences, so their consequences should not be taken into account. According to Kant's morality, should be based on absolute moral integrity rather than the consequence of an action being true or false. According to deontological theories, if he stays in the dilemma of what should I do about a subject, s/he should answer that what if all rational people do the same. In this case, all healthcare professionals' leave of employment due to the pandemic can cause great problems. Therefore, according to deontological theories, it is moral behavior that healthcare professionals are aware of their duty obligations and should continue their work in order to act moral.